

napokon megjelenhetnek az iskolában, hol a mester gyakorolja olvasásban, írásban, éneklésben és egyebekben is, a kik pedig illetően segedelemre nem elégségesek, mint a 6 sőt 9 esztendősek is, a helyett, hogy az utcákon futkározzanak, hasznosan adattatnak az iskolákba, kiket, sőt ha csak egy volna is, a mester magához édesgetni, taníttatni köteles, kivált hogy az ilyenek meleg időben alkalmatosabban járhatnak fel, mint a téli hideg időben. Melyik napon mit tanítson, délelőtti vagy délutáni órákban? vegye elő ez vagy amaz dolgot; ez most bizatik rész szerint önnön magának a mesternek okosságára, továbbá pedig a helységi Tiszt. papnak a tractuale consistoriumok és az azok által kiválasztandó inspectorok vigyázó igazgatásokra.

Végezetre szorosan parancsoltatik, hogy az iskola mesterek a tanuló gyermekeket egyszer is maguk szolgálatjukra, házaiknál, vagy mezőn dologtételre ne hajtásák, sehova semmi szín alatt ne küldözzék.

A kik ezen rendelés szerint magok kötelességekben híven foglalkozni járnak, a tractuale consistoriumok által neveik esztendőnként bejelentetvén, mindnyájunk előtt megkülönböztetést érdemelnek és tekintet leszen rájuk, hogy jó helyeikben változás nélkül megtartassanak, vagy alkalmatosság adván elé magát, tétetnek magoknak inkább tetszhető ececlakban, a kik pedig akar a tudatlanság, akar a restség miatt kötelességeiket folytatni nem tudnák, vagy nem akarnák 's illendő intések után is magokat meg nem jobbitának, degradáltatnak, végre az ecclesiastica protectio alól, mint haszon vehetetlen szolgálók kirekesztetnek.

TÖRÖK ISTVÁN.

A VERSNYESEGETÉS.

Érdekesen tárgyalja Kardeván Károly a versnyesegetést a Magyar Pädagogia 1903. évf. 177. lapján. Érdekesen, de nem következetesen, mert ámbár azt a szigorú elvet mondja ki, hogy «az író műveiből kihagyni, rajtuk változtatni nem szabad», azután ez a szigorúsága megszelidül s megengedi a változtatást: «ha egyszer a tankönyvíró (értsd: szerkesztő) egy szót mással helyettesít, oly tapintatosan tegye s oly enyhítő körülmények forogjanak fenn, hogy a legszigorúbb esztétikai s filológiai szempont is megadja a fölmentő ítéletet».

De így már jól vagyunk, így én is, akinek olvasókönyvéből vette Kardeván példái legnagyobb részét, szívesen egyetérték vele. Csakhogy az esztétika nem egyéb, mint izlés, melyről, mint a közmondás tartja, nem szabad vitatkozni. S ha már egy helyt szabad más szót tenni az eredeti helyébe, a tankönyvszerkesztő mindig a maga izlésére kénytelen támaszkodni, valahányszor az eredeti szöveg meg-

hagyása vagy megváltoztatása felől kell döntenie, mert soknak az izlését se ki nem kérdezheti, se ki nem elégítheti.

A filológiáról már szabad vitatkozni s eziránt is erősen meg van a (többnyire filológus) szerkesztőkben az érzék, de csak úgy járnak vele, mint mindennel, amiben csak az első lépés nehéz, vagy veszélyes. Én magam is megköveteltem az irodalomtörténeti olvasókönyvek szerkesztőitől, hogy a szövegkritikai újabb eredményeket értéksítsék a közölt szövegekben s Arany János helyesírásában oly hűségre törekedtem, hogy az *állt* helyett, mivel ő a hosszú magánhangzók után, ha nem következik újra egy magánhangzó (mint ebben: *allok*) meggyőződésből helytelennek tartotta a hosszú mássalhangzót, én is csak ezt közöltem *ált*, ahogy ő írta. De bizony, ha már itt, vagy ott okvetlenül kellett változtatni, mit ér máshol a filológiai akribia, hisz a könyv használója nem tudhatja, hol érvényesül a filológia, hol nem. Azonkívül ott fenyegetődzik lépten-nyomon az írásjelek következetessége, a hivatalos helyesírás parancsa s eme szörnyetegekkel szemben aztán véges-vége a filológiának.

Egyet meg elfelejtett Kardeván, pedig ebben is bizonyára egyetértünk, mert ez csak olyan ténykérdés, melyet ő is jól tud, hogy t. i. a tankönyvek engedélyezésének ismert szabályzatában nincs olyan pont, mely azt kérdené, hogy megfelel-e a nemfilológiai könyv is a filológiai szempontoknak, de igenis van olyan pont, mely megkérdi, hogy a könyv megfelel-e az erkölcsi szempontoknak és nem tartalmaz-e államellenes tanokat. És vajjon ki merné engedélyezésre ajánlani azt a könyvet, melyben valaki azzal fenyegetőzik, hogy «megszegényebb királyok is lesznek, mint te voltál», vagy melyben azt is magyarázni kell, hogy a szép fiatal csaplárné ölelkezik egy becsipett deákkal?

Az olvasókönyvszerkesztő két dolgot mérlegel: az volna-e a kisebb kár, ha két-három szót megváltoztat a fölséges művön; vagy ha egészen mellőzi; s választja aztán a kisebbik kárt. Mikor tehát pl. én a magyar népelet leírásához a mindennapi élet valódi képeit kerestem (nem pedig valamely kis vidék ünnepi különlegességeit), épen a csárda romjait találtam legfelségesebb műnek s most is állítom, hogy nemcsak nálam, hanem az összes olvasókönyvekben nincs szebb «magyar» olvasmány, nagyszerűbb életkép ennél. Már most amiatt a pár szó vagy sor miatt az egész költeményt elveszítjük?

Kardeván barbárságnak bélyegzi ebben a versben követett eljárást, de megbocsát, hogy a Kisfaludy Dobozi-jában megváltoztattam egy szót. Pedig én (az én izlésem szerint) azt tartom, hogy a Doboziban is épen olyan barbárságot követtem el, mert a «nemző gerjedelmében meggátolt oroszlán dühe» oly hatalmas kép, aminő a

lágyszavú Kisfaludy Sándorban ritkaság s ezt én a «bőszült gerjedelem» homályával egészen elnyomorítottam, de a ciceroi «summa debetur puero reverentia» szabály parancsolt, a művet pedig a tanítás terve rendeleténél fogva kötelességem volt fölvenni. S aztán az orosz-lán képe nem ébreszt kapcsolatot az ifjú lélekben, míg a csárdabeli jelenet — épen deákról lévén szó — utánzásra ösztönzi, vagy fogja ösztönözni alkalomadtán.

Elfogadom tehát Kardeván elvét, hogy az esztétika és filológia szempontjait tiszteletben kell tartani, de tegyünk hozzá még egy harmadik szempontot is: a nála mellőzött pädagógiáét. Csak a legvégső szükségben változtassunk vagy töröljünk, de ha kell, «a legszentebb szöveg is alá van vetve» a pädagógus felelősségének, mondta épen nekem egy bírálóm, Kardos Albert. Mit ér a ragyogó mű, ha egy csekély részecskéje botránykőül szolgálhat s lerontja a többi nemesítő részek illuzióit, ha a szép részek helyett épen ez ragadja meg a gyermek figyelmét s vésődik emlékezetébe. Pedig majdnem bizonyos, hogy erre a kis részre jobban fog emlékezni, mint az összes többire. Ha kipontozott sorokkal jelzem a kihagyást, akkor kiáltó hangon figyelmeztetem a tanulót: nézz utána, itt érdekeset fogsz találni. Jobb észrevétlenül hagyni ki, vagy legfeljebb a versszakok számozásával jelezni a kihagyást.

És «quod uni iustum, alteri æquum», ha a versírónak oly érintetetlen sajátja minden szó, nem ép oly jogos tulajdona-e a prózaírónak is a maga műve? Pedig nézze végig akárki azt a dulást, mit olvasókönyveink — az enyémet sem véve ki — elkövetnek a prózai darabokban. Nekirontunk az idegen szónak, a németességeknek, táj-szónak, tájnyelvi cifraságoknak, kihagyunk mellékesebb részeket, ritkább tulajdonneveket stb. csak hogy könnyebb legyen a szöveg. S a könnyűség kedvéért épen a bírálók kívánságára költeményekből is hagyunk ki részeket, a Csárda romjai végét is a részlet nehézsége és mellőzhetősége miatt hagytam ki. Hogy a költemény sem szentebb tulajdona a szerzőnek, mint a regény vagy más prózai mű, nyilván bizonyítják azok az átdolgozók, kik az ifjúság számára Shakesperegéből, Homéroszból s újabban magyar költőinkből is meséket, ifjúsági olvasmányokat szereznek.

Ha esetleg egyik-másik tanuló észreveszi a változtatást, nem könnyű-e azt mondani, hogy «így is jó» az a költemény, vagy hogy «ennyi is elég belőle!» Hogy a könyv hitelét veszti, azt sajnálom, de annak a tanár az oka, ha talán megesisik. Könyvünket, tanári elődünket, intézetünk gyűjteményeit a tanulók előtt lekicsinyleni — tapasztaltam — nem ritka eset, de roppant káros az ifjúságra nézve. Nem is méltányos, mert jelen nem levőkkel vitatkozunk, akik nem védekez-

hetnek, pedig megeshetik, hogy olyasmíért tesznek szemrehányást — ezt is az életből merítettem — amire a szerző épen büszke volna. A tanulónak pedig elmegy a kedve előbb attól a könyvtől, azután a tanulástól s előbb csak azt a könyvet figyeli piszkálódó gyanúval, azután a tanárait is.

Lehet a dolgot úgy is elintézni, hogy a tanulók nem azt gondolják, mintha a kihagyott részek épen érzékibb voltak miatt nem volnának nekik valók; egészen szárazon, a dolgot nagyon mellékesnek tüntetve föl, megjegyezzük, hogy így könnyebb és rövidebb a mű. Még mindig tűrhetőbb ez az *esetleges* (mert nem mindig előforduló) kis zavar, mint hogyha egy ilyen hely behatóbb és bővebb megmagyarázását találná kérni vagy egy «szemfüles» tanuló. Persze a fennmaradó résznek nagybecsűnek, fontosnak kell lennie, amiért érdemes a kockázatot elvállalni. A Csárda romjai pedig, azt hiszem, Kardeván felfogása szerint is nagybecsű és fontos magyar népeleti kép.

Az én véleményem szerint tehát a szövegkritikánál és esztétikánál még nyomósabb az alsó osztályokban a pædagogiai szempont. Egyebekben egyetérték Kardevánnal, hogy csak a legvégső szükség esetén lehet s akkor is csak lényegtelen részekben és minél kevesebbet szabad változtatni; de e változtatás szüksége és mértéke viszonylagos fogalom s ebben mindenkinek eleget tenni senki sem lesz képes, henem felfogása és céljai szerint — mint én is az életképet tartottam szem előtt — kiki más mértékkel mér.

KALMÁR ELEK.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

— Az Országos Református Tanáregyesület a gyakorlati tanárképzésről. E nagyjelentőségű kérdésben, mely az utóbbi években a középiskolai köröket leginkább foglalkoztatta, állást foglalt a Református Tanáregyesület is, emlékiratot intézvén az egyházkerületekhez, amelyben a gyakorlati tanárképzés szervezését sürgeti, s egyúttal javaslatokat tesz a szervezés módjára vonatkozólag. Az emlékiratból, amelyet *Dóczy Imre* elnök és *S. Szabó József* főjegyző irtak alá, közöljük a három pontból álló javaslatot.

1. Az egyházkerület kebelébe valamelyik jól berendezett, jelesebb tanárokkal ellátott, gazdagabb pædagogiai és szakkönyvtárakkal felszerelt főgimnáziumban a szakvizsgálatukat letett református tanárjelöltek a pædagogiai vizsgálatuk előtt eső törvénykövetelte gyakorlati évet tölthessék el, szaktárgyaik tanításának gyakorlatába s az